

PSYCHOPATOLOGICKÉ ASPEKTY EXPOZÍCIE DETÍ A ADOLESCENTOV SEXUÁLNYM OBSAHOM V MASMÉDIÁCH

doc. MUDr. Igor Ondrejka, PhD.¹, Bc. Ivan Farský², MUDr. Milan Spitka³

¹Psychiatrická klinika JLF UK a MFN, Martin

²Ústav ošetrovateľstva JLF UK, Martin

³Psychiatrické oddelenie NsP, Trstená

V práci sa poukazuje na možné súvislosti medzi expozíciou detí a adolescentov sexuálnym obsahom v masmédiách a psychopatologickou symptomatikou. Expozícia detí a adolescentov pornografickému obsahu môže tiež negatívne vplyvať na psychosexuálny a osobnostný vývin. Masmédiá môžu byť zvlášť významné pri vývoji sexuálnych postojov a vzorov správania u mladých ľudí, ak rodičia a školy zotrývajú v neochote diskutovať o sexuálnych témach.

Kľúčové slová: masmédiá, sex, psychopatológia, detstvo, adolescencia.

Kľúčové slová MeSH: médiá komunikačné; erotika; psychopatológia; dieťa; adolescent; psychológia detská; psychológia dorastová.

PSYCHOPATHOLOGICAL ASPECTS OF THE EXPOSURE OF CHILDREN AND ADOLESCENTS TO SEXUAL CONTENTS IN MASS MEDIA

In this article there are shown possible connections between exposure of children and adolescents to sexual contents in the mass media and psychopathological symptomatology. Exposure of children and adolescents to pornographic content can have negative effect on their psychosexual and personality development, too. The mass media may be especially important for young people as they are developing their own sexual attitudes and patterns of behavior, and as parents and schools remain reluctant to discuss sexual topics.

Key words: mass media, sex, psychopathology, childhood, adolescence.

Key words MeSH: communications media; erotica; psychopathology; child; adolescent; child psychology; adolescent psychology.

Psychiatr. prax; 2006; 2: 73–76

ÚVOD

Súčasný obdobia je pre vysoký stupeň rozvoja informačných technológií charakteristické bežnou dostupnosťou používania takých aplikácií, ktoré umožňujú pre používateľa okamžitý prístup k rozsiahlym informačným zdrojom. V minulosti sme boli odkázaní len na knižné publikácie, periodiká, časopisy, odborné články, rozhlas a televíziu. Ich pôsobenie bolo a je sledované inštitúciami, ktoré dbajú na dodržiavanie zákonom stanovených noriem v súvislosti s obsahom, formou, dostupnosťou, vymedzením vhodnosti pre rôzne vekové kategórie recipientov.

V súčasnosti sa stáva bežným štandardom používanie internetu na rôznych stupňoch škôl, na pracoviskách, v domácnostiach, v zariadeniach pre voľný čas, v kaviarňach atď. Na jednej strane nám internet umožňuje rýchly prístup k informáciám a zábave, kontakt s blízkymi, zjednodušuje komunikáciu atď. Na druhej strane jeho využívanie prináša nové druhy problémov ako počítačový terorizmus, počítačové pirátstvo a v neposlednom rade aj takmer neobmedzený prístup k sexuálnemu materiálu v podstate bez obmedzenia vekovou kategóriou. Zvyčajne je veľmi ľahké už pre deti základných škôl dostať sa na stránky internetu s erotickým a sexuálnym obsahom. Masmédiá sú v súčasnosti najdostupnejším spôsobom, ako získať informácie o sexuálnom správaní. Média môžu byť obzvlášť významné pre mladých ľudí pri vývine ich vlastnej sexuálnej mienky a vzorov,

najmä ak rodičia a školy zotrývajú v neochote či váhaní diskutovať o sexuálnych témach. Sexuálne témy a zobrazovanie sexu je čoraz viac frekventované a zrejme v tomto medializovanom svete (3). Podľa štatistických analýz je u používateľov internetu najčastejšie vyhľadávaným kľúčovým slovo „sex“ (5). Nejedná sa pritom len o dospelú populáciu, ale znepokojujúci je fakt, že už deti sú vystavené či už priamym alebo nepriamym sexuálnym obsahom sledovaných stránok. Bežným sa stáva zoznamovanie sa cez internet, „chat“, „on-line“ pripojenia s okamžitou a necenzurovanou komunikáciou. Dostupné sú aj reklamy v časopisoch a v televízii na erotické linky, kde jedinou ochranou je formálne uvedené vekové obmedzenie, ale v praxi nie je možné kontrolovať vek používateľa služby. Bežné je v našej konzumnej spoločnosti akcentovať fenomén sexuality, medializovať deliberalizované prejavy správania vo všeobecnosti, provokovať za každú cenu pre zachovanie si priazne diváka, čitateľa (reality show typu „Big-Brother“, „Vyvolení“). Erotika a sexualita ovplyvňujú aj trendy módy (extrémnym prípadom sú napr. „tangáče“ pre predškolské deti, ktorých predaj bol však pozastavený) a prejavujú sa aj vo videoklipech so sexuálne provokujúcim obsahom (Britney Spears, Madonna, atď.) sledovaných adolescentmi aj deťmi.

Napriek zvyšujúcemu sa záujmu verejnosti o potenciálne riziká včasnej nechránenej sexuálnej aktivity, väčšina masmédií zriedkavo zobrazuje tri „C“

zodpovedného sexuálneho správania: „commitment“ (záväznosť), „contraceptives“ (antikoncepcia) a „consideration of consequences“ (zváženie dôsledkov). Iba 1 z 10 programov v televízii so sexuálnym obsahom sa zmieňuje o možných dôsledkoch a ochrane proti sexuálne prenosným chorobám. Len zriedkavo je poukazované na nechcené tehotenstvo ako dôsledok nechránenej sexuálnej styku. Sexuálne prenosné choroby, okrem HIV/AIDS, nie sú diskutované v médiách takmer vôbec (12).

Prirodzená detská zvedavosť, túžba po zakázanom, kopírovanie správania, silné identifikovanie sa s idolmi, ľahká a anonymná dostupnosť nevhodných sexuálnych obsahov na internete, absentovanie primeranej sexuálnej výchovy v rodine, v školách, resp. ich tabuizovanie vytvárajú živnú pôdu pre ohrozenie zdravého psychosexuálneho vývinu detí a adolescentov (8, 18).

V pedopsychiatrickej a zdravotníckej praxi všeobecne sa čoraz častejšie stretávame so sťažnosťami rodičov, ktorí sa nám zdôverujú, že ich deti neprimerane dlho trávia voľný čas pri počítači, vrátane internetu, často na úkor prípravy na vyučovanie, alebo na úkor iných vhodných prosociálnych, vrátane športových aktivít. Jedným z okruhov obáv, otázok rodičov aj ďalších príbuzných adolescentov a v niektorých prípadoch aj detí je pozeranie erotických a pornografických obsahov prostredníctvom internetu. Psychiatrom, pediatrom a ďalším zdravot-

nickým pracovníkom sú kladené otázky, ako vplyva sledovanie rozličných sexuálnych obsahov na zdravý vývin a správanie detí a adolescentov. Táto problematika nie je dosiaľ dostatočne preskúmaná, a to v celosvetovom meradle. Chýbajú metodologicky kvalitné štúdie zamerané na vplyv expozície adolescentov a detí sexuálnym materiálom – na ich psychosexuálny vývin, osobnostný vývin, správanie a sociabilitu, korelácie s psychickými problémami a poruchami. Súčasný stav neumožňuje zdravotníckym pracovníkom poskytnúť rodičom jednoznačné informácie týkajúce sa tejto problematiky, a preto možno vychádzať najmä z vlastných postojov, presvedčení a skúseností z praxe. V práci preto ponúkame literárny prehľad zameraný na vplyvy expozície mediálnym sexuálnym obsahom a kazuistickým príkladom demonštrujeme možné súvislosti s vývinom psychických a behaviorálnych problémov.

Kazuistika

16ročný študent odborného učilišťa bol poslaný na pedopsychiatrické vyšetrenie v decembri 2004 pediatrom 1. kontaktu s podozrením na psychotický vývin pre asi 4mesačný vývoj zmien v správaní a nálade, poruchy spánku, poruchy stravovania, impulzívne reagovanie, zanedbávanie školy, redukciu sociálnych kontaktov v skupine rovesníkov, zníženie komunikáciu v rodine, intenzívne zaujatie internetom a redukciu predchádzajúcich záujmov. Opakovaným pedopsychiatrickým vyšetrením sa vylúčilo psychotické ochorenie. Pacient je dispenzarizovaný v pedopsychiatrickej ambulancii NsP v Trstenej s diagnózou zmiešaných porúch správania a emócií so začiatkom v adolescencii (F 92.8 podľa MKCh-10).

Pacient je z úplnej usporiadanej rodiny, má 10ročnú sestru. Rodičia sú stredoškolsky vzdelaní, zamestnaní, pracovne vyťažení. V rodine sa nevykytli psychické poruchy. Prénatálna a perinatálna anamnéza je negatívna. Raný psychomotorický a rečový vývin bol fyziologický. Adaptácia v kolektívoch detí bola adekvátna. V základnej škole a v 1. ročníku odborného učilišťa prospieval priemerne. Prekonal bežné somatické choroby. Dosiaľ nebol psychiatricky vyšetrovaný ani liečený.

Podľa anamnestických údajov rodičia v júni 2004 na žiadosť syna aktivovali internetové pripojenie v domácnosti. Mysleli, že to bude prospešné, rozšíria sa synove záujmy, získa nové vedomosti. Časom zistili, že ich syn čoraz viac času trávi za počítačom s častým pripojením na internet. Chodil neskoro spať, ráno bol ospalý. Začal zanedbávať školu, zhoršil sa mu prospech. Niekoľkokrát neprišiel do školy, inokedy zo školy prišiel domov až v nočných hodinách, dve noci nespál doma. Doma často odmietal komunikovať, izoloval sa v svojej izbe. Na otázky a oslovenia rodičov reagoval často podráždene,

opozične, vyhýbavo, alebo neodpovedal. Začal sa nepravidelne stravovať, niekedy odmietal jedlo, inokedy sa prejedal. Menej často sa venoval športu, prestal čítať historickú literatúru, ktorá ho predtým bavila a rád o tom diskutoval. Zriedkavejšie sa stretával s kamarátmi.

Otec náhodne zistil, že syn na internete opakovane pozeral aj stránky s pornografickým obsahom, často „chatoval“. Rodičia sa dozvedeli, že sa ich syn v škole chválil spolužiakom, ako sa mu podarilo cez internet naviazať vzťah s 33ročnou rozvedenou ženou z neďalekého mesta, s ktorou pohlavne žije.

Pacient pozitívne hodnotil skúsenosti s internetom. Zaujali ho najmä erotické a sexuálne stránky s rozličným obsahom, ktoré pokladal za hlavný zdroj informácií v oblasti sexuality, ktoré boli dosiaľ pre neho tabuizované. Dostal sa k nim náhodne pri zadaní kľúčových slov „erotika“, „sex“ v bežných vyhľadávačoch. Tento obsahom heterogénny sexuálny internetový materiál, ktorému sa opakovane až pravidelne exponoval, začal pokladať za normu sexuálneho správania. Postupne začal „chatovať“ a naväzovať eroticky a sexuálne zamerané „on-line“ kontakty.

Pri cielenej explorácii uvádzal intenzívne zaujatie sexom. Aktuálne mal malý záujem o školu, vzdelanie a došlo k redukcii predchádzajúcej záujmovej sféry. Uviedol jednorazový prvý sexuálny styk s 33ročnou rozvedenou ženou z iného mesta, ktorú kontaktoval internetom. Povedal jej, že má 19 rokov a že manuálne pracuje. Plánoval v budúcnosti naväzovať ďalšie kontakty pomocou internetu. Túto formu kontaktov hodnotil ako jednoduchšiu a nie nebezpečnú, o riziku sexuálne prenosných ochorení neuvažoval. Kontakty a komunikáciu v rodine a skupine kamarátov hodnotil dlhodobejšie ako málo zaujímavé, menej uspokojivé a rozvíjajúce.

V psychopatologickom náleze dominoval vývoj porúch správania a emócií so začiatkom v adolescencii. V diferenciálnej diagnostike sa vylúčil psychotický vývin, ako aj atypická depresívna epizóda. Rastúce zaujatie internetom nemalo charakter vývoja nelátkovej závislosti.

Diskusia

Aj keď uvádzame kazuistický príklad, ktorý nemožno zovšeobecňovať, v jednotlivých prípadoch môže intenzívne zaujatie erotickými, sexuálnymi a pornografickými stránkami na internete u adolescentnej vyvíjajúcej sa osobnosti nepriaznivo akcelerovať psychosexuálny vývin a zasiahnúť aj do ďalších oblastí sociálneho fungovania. Podieľa sa na tom aj absencia adekvátnej sexuálnej výchovy v rodine a v škole. Intenzívne zaujatie pornografickým obsahom v masmédiách môže mať rozličné psychopatologické súvislosti. Expozícia adolescentov či detí tomuto obsahu môže spustiť, vyprovokovať vývoj

psychopatologickej symptomatiky, ďalej môže mať príčinnú súvislosť s psychopatologickými symptómami, ale tiež môže byť súčasťou už prebiehajúcej, prítomnej psychopatologickej symptomatiky.

V uvedenom prípade došlo k preokupovaniu myslenia sexuálnymi obsahmi obsesívneho typu s dopadom na sféru konania a zároveň k zúženiu predchádzajúcej záujmovej sféry, k zníženiu záujmu o školu, vzdelanie v kontexte vyvíjajúcich sa porúch správania a emócií, ktoré súviseli so skúsenosťami s internetom. Vplyvom intenzívneho zaujatia internetom môže však dôjsť aj k vývoju nelátkovej závislosti. Niektorí jednotlivci môžu preferovať rozličné typy „on-line“ kontaktov cestou internetu aj s potenciálne nebezpečnými „off-line“ kontaktmi pred vzťahmi v bežnom živote v kruhu rodiny, školy, rovesníkov.

Terapeutické intervencie by mali obsahovať najmä psychoterapeutické a edukačné stratégie zacielené nielen na klienta v adolescentnom či detskom veku, ale aj na jeho rodinu. Významná a dôležitá je analýza formujúceho sa hodnotového systému, jeho rekonštrukcia s redukciami konzumnosti, podporou tvorivosti, vrátane adekvátnej využitia intelektu, z čoho vyplýva aj systematická podpora adekvátneho, veku primeraného sociálneho fungovania. V tomto procese je nevyhnutná spolupráca rodičov. Dôležité je uplatňovať rozličné výchovné stratégie, vrátane podmieňovania správania a korekcie denného režimu adolescenta. Rodičia by mali vytvárať priestor pre takú interakčnú a komunikačnú situáciu, ktorá umožňuje adolescentovi otvorene diskutovať o problémoch tohto vývinového štádia, vrátane citlivých otázok sexuality. Rodičia sú zároveň najdôležitejším činiteľom pri identifikácii psychických problémov a prejavov vyvíjajúcej sa psychickej poruchy ich dieťaťa, ako aj pri ich riešení.

Internet sa však v súčasnosti stáva pre adolescentov najľahším spôsobom pre získanie informácií o sexe. Adolescenti vždy vyhľadávali sexuálne zrejmy materiál, ale doposiaľ nebol nikdy dostupný tak ľahko, rýchlo, lacno a anonymne.

Zatiaľ čo systém video-klasifikácie vylučuje osoby pod 18 rokov požičiavať si pornografický materiál, internet umožňuje sledovať pornografiu prakticky bez bariér viazaných na vek recipienta. Odhady predpokladajú, že až 90% mladých ľudí medzi 12. a 18. rokom sa pripája k internetu. Znepokojujúce je, že častejší kontakt s internetom môže viesť k nárastu pozerala pornografického materiálu medzi deťmi a adolescentmi s potenciálne vážnymi následkami pre detský a adolescentný psychosexuálny vývin (18).

Napriek takmer rovnocennej šanci dostať sa na internete k pornografickému materiálu, prieskumy poukazujú na charakteristické skupiny, ktoré vyhľadávajú a sledujú pornografický materiál. Prínajmenšom sú jasné rozdiely v základnej cha-

rakteristike mladistvých, ktorí využívajú internet na sledovanie pornografických materiálov. Objavujú sa dva faktory, ktoré majú význam pre pornografickú spotrebu. Veľmi dôležitým faktorom je pohlavie. Chlapci častejšie ako dievčatá vyhľadávajú na internete pornografický materiál. Druhým faktorom je sociálna integrácia. Adolescent, ktorý je menej sociálne integrovaný, viac sociálne marginálny, častejšie využíva internet pre pornografiu. Títo adolescenti vyjadrujú nižšiu väzbu k ich rodinám, menej prosociálnych postojov a nižšiu náklonnosť ku škole v porovnaní s jednotlivcami, ktorí nevyužívajú internet na pornografické ciele (13, 7).

Mitchellová a spol. (2003) zistili, že pornografický materiál vyhľadávajú adolescenti s nižším stupňom väzby k rodičom, s menšou blízkosťou v rodine a vyššou konfliktosťou s rodičmi. Deti vyhľadávajúce pornografiu uvádzali aj ďalšie problémy v ich živote, ako napr. klamanie a delikvenciu v minulosti, teda poruchy správania (14).

Boies a spol. (2004) skúmali rozdiely v psychosociálnom fungovaní v súvislosti so sledovaním sexuálneho materiálu a navádzaním kontaktov pomocou internetu na vzorke 760 univerzitných študentov. Univerzitní študenti, ktorí neparticipovali na „on-line“ sexuálnych aktivitách, boli viac spokojní s ich „off-line“ životom, najmä s rodinami a priateľmi. Tí študenti, ktorí využívali internet na získavanie informácií o sexe, ako aj na získavanie sexuálneho materiálu pre zábavu, boli viac závislí na internete a uvádzali horšie fungovanie v reálnom živote. Študenti, ktorí len hľadali sexuálne informácie na internete, jednoznačne preferovali kontakty v bežnom živote. Tí, ktorí len hľadali sexuálne zameranú zábavu na internete, neuvádzali horšie fungovanie v reálnom živote. Respondenti, ktorí uvádzali najnižšiu sociálnu podporu v živote, neuvádzali, že by pomocou internetu získali náhradnú „on-line“ podporu (2).

V prieskume na vzorke 1501 detí a adolescentov vo veku 10–17 rokov boli identifikované charakteristiky spojené s vyhľadávaním pornografie na internete alebo v tradičných formách (napr. v časopisoch). Pornografiu vyhľadávali signifikantne častejšie chlapci. Hlavnou skupinou (87 %) mladistvých, ktorí uvádzali hľadanie sexuálnych obrázkov na internete, boli 14roční a starší, teda vo vývinovom období príznačnom pre sexuálnu zvedavosť. Deti mladšie ako 14 rokov, ktoré zámerne vyhľadávali pornografiu, častejšie uvádzali tradičné formy vystavenia (časopisy, filmy). Tí, ktorí uvádzali úmyselné vystavenie pornografií, bez ohľadu na zdroj, signifikantne častejšie uvádzali delikventné správanie a užívanie drog v predchádzajúcom roku. Okrem toho internetoví vyhľadávači pornografie častejšie uvádzali symptómy depresie a nižší stupeň väzby s ich rodinami v porovnaní s vyhľadávačmi pornografie v tradičnej forme (18).

Štúdie ukazujú, že internetová pornografia je ľahšie dostupná, viac škodlivá a nebezpečná ako pornografia v jej tradičnej forme (4). Internet v posledných rokoch ponúka stále viac pornografického materiálu nevhodného druhu. Deti môžu stráviť hodiny „putovaním“ internetom cez rozľahlé oblasti obrázkov a filmových klipov, ktoré mohli byť na videu pre nich zakázané, nedostupné. Aj napriek škále možných dôsledkov nie je zatiaľ tomuto sociálnemu problému venovaná vo verejnosti dostatočná pozornosť. Obsahovou analýzou ľahko dostupných erotických a sexuálnych internetových stránok ukazujeme na ich potenciálne nebezpečný vplyv na psychosexuálny vývin detí a adolescentov. Typické „X-rated video“ ukazuje sériu scenárov, každý trvajúci od niekoľko minút do pol až hodiny, bežne s praktikami zahŕňajúcimi bozkávanie, sexuálne dotýkanie, masturbáciu, orálny styk, vaginálny styk, análny styk a ejakuláciu. V internetovej pornografii sú aj zobrazenia obsahujúce rozličné formy násillia a témy podradenosti a degradácie, týkajúce sa najmä žien. Možno najčastejšou formou degradácie žien je bežné používanie hanlivého, zneuctujúceho jazyka k opisaniu obrázkov žien a sexuálnych aktov, ktoré vykonávajú. Znásilnenie sa tiež vyskytuje na pornografických stránkach. Žáner „tínedžerská“ pornografia je ľahko dostupná, ale skutočná detská pornografia je len ťažko dostupná (7).

Všetci členovia publika nevnímajú alebo neinterpretujú rovnaké správy rovnakým spôsobom. (19). Pri vnímaní a interpretácii sexuálneho obsahu v médiách môžu ľudia inkorporovať videný obsah do vývinu ich vlastnej sexuality, identifikovať sa s ním, najmä v období adolescencie. To je to, čo sa tradične nazýva ako mediálny účinok. Má teda sexuálny obsah v médiách vplyv na sexuálne správanie ľudí? Začínajú ľudia so sexom skôr, s viacerými partnermi, bez ochrany, či bez lásky preto, lebo to videli v médiách? Odpoveďou na tieto otázky je podmienené „áno“. Podmienené preto, lebo aj napriek často prítomným sexuálnym obsahom v médiách je počet a kvalita výskumov o vplyve sexuálnych obsahov v médiách na sexuálne správanie nedostatočný (3). Je tu však vážny a dôvodný predpoklad, že vystavovanie detí a adolescentov pornografickému materiálu môže mať negatívny účinok na vývin ich osobnosti, motivovať k sexuálnej agresii, k sexuálnym aktivitám v nízkom veku a deformovať sexuálne postoje (8). Obsahové analýzy naznačujú, že diváci médií sa najpravdepodobnejšie učia, že sex je bez dôsledkov, zriedkavo plánovaný, a záleží viac na túžbe ako na láske (12, 17). Expozícia heterogénnemu sexuálnemu materiálu v masmédiách môže byť zdrojom nielen identifikácie, akceptácie ako bežnej sociálnej normy, ale aj činiteľom psychotraumatizácie so sexuálnou a vzťahovou neurotizáciou vy-

vijajúcej sa osobnosti. Klinické korelácie môžu byť aj recipročné. Neurotický a abnormálny sa vyvíjajúce osobnosti môžu sa častejšie cielene exponovať týmto sexuálnym materiálom, naväzovať kontakty pomocou internetu ako náhradu neuspokojenej vzťahovosti v reálnom živote. Hein (1980) uvádzal, že vplyv médií na sexuálne správanie môže byť väčší medzi adolescentmi s abnormálnym osobnostným vývojom (10). Je vysoko pravdepodobné, že u predisponovaných jedincov môže predčasná expozícia viesť k predčasnému prebudeniu sexuality a negatívne ovplyvniť psychosexuálny vývin.

Zistila sa korelácia medzi frekvenciou televízneho sledovania sexuálneho materiálu a prvým sexuálnym stykom na vzorke stredoškolských študentov. Čím vyššia bola frekvencia sledovania sexuálne zrejmeho materiálu, tým skorší bol prvý sexuálny styk. Nemožno však s určitosťou povedať, či televízne sledovanie predchádza sexuálnemu správaniu alebo naopak (15). Vystavovanie sa stereotypným predstavám o pohlaví a sexualite aj v mnohých hudobných klipoch sa podieľa na zvyšovaní akceptácie nemanželského sexu a interpersonálneho násillia u adolescentov (9, 11). Prolongované vystavenie heterogénnemu pornografickému materiálu môže viesť k výskytu viacerých neobvyklých druhov sexuálnych aktivít (napr. skupinový sex, sadomasochistické praktiky), k menším očakávaniam sexuálnej exkluzivity s partnerom a k obave, že sexuálna inaktivita predstavuje zdravotné riziko (19).

Baran (1976) zisťoval vplyv sledovania sexualit v televízii na spokojnosť so sexuálnym životom. Adolescenti, ktorí sledovali erotické a sexuálne programy v televízii, častejšie uvádzali vyšší stupeň nespokojnosti s ich prvým sexuálnym stykom a s ich sexuálnou neskúsenosťou.

Ako stúpa počet mladistvých, ktorí sa pravidelne pripájajú na internet, tak rastie počet mladých potenciálne zraniteľných negatívnymi zážitkami „on-line“. Zdravotnícki pracovníci aj rodičia potrebujú lepšie porozumieť pozitívnym a negatívnym skúsenostiam s expozíciou pornografie pomocou internetu. Negatívne dôsledky využívania masmédií a predovšetkým internetu sú o to väčšie, ak sa jedná o necielené a nechcené vystavenie (1).

Finkelhor a spol. (2000) zistili, že medzi 10–17 ročnými, ktorí pravidelne používajú internet, jeden zo štyroch uvádzal, že sa stretol s nechcenou pornografiou za posledný rok, a každý piaty bol vystavený nechcenému sexuálnemu obťažovaniu alebo sexuálnemu návrhu formou internetu (6).

V austrálskom prieskume sa zistilo, že 53 % detí vo veku 11–17 rokov videlo na internete niečo, o čom si mysleli, že bolo nepríjemné, odporné a nechutné. Respondenti uvádzali odpor, odmietanie a rozrušenie (7). Roku 2004 bol realizovaný prieskum, ktorý

sa vykonal na vzorke 1501 mladistvých s cieľom vyšetriť spojitosť medzi subjektami uvádzanou depresívnou symptomatológiou a nechcenou internetovou sexuálnou žiadosťou či obťažovaním. Adolescenti, najmä chlapci, ktorí uvádzali symptomy suspektné z depresívnej epizódy, častejšie boli nechcene sexuálne obťažovaní cestou internetu v porovnaní s jednotlivcami bez depresívnej symptomatológie alebo s minimálnymi depresívnymi symptómami. Zatiaľ čo väčšina mladistvých uvádzala pozitívne skúsenosti s internetom, niektorí adolescenti môžu byť viac zraniteľní negatívnymi zážitkami. Rozhovory s cudzími „on-line“, častejšie využívanie internetu k mailovaniu s inými a intenzita používania internetu odlišuje mladistvých uvádzajúcich depresívnu symptomatológiu od asymptomatických rovesníkov. Uvádzanie depresívnej symptomatológie sa nevzťahuje k rozsahu všeobecného využívania internetu. Osobné odhalenie na internete bolo signifikantne častejšie u adolescentov, ktorí uvádzali depresívne symptómy, ako u asymptomatických adolescentov. Rozdiely sa zistili v spôsobe sebaodhalenia na internete. Dievčatá posielali svoje fotky, kým chlapci častejšie poskytovali osobné identifikačné informácie (18).

Uvažuje sa aj o súvislostiach agresívneho správania a expozície pornografii. Zatiaľ sa však nezistil príčinný mechanizmus medzi sledovaním pornografie a agresiou. U chlapcov je vyššia pravdepodobnosť agresívneho správania pri vystavení pornografii. Ak mladiství vyjadrujú silnejšiu väzbu k rodine, prosociálne postoje a pozitívne postoje ku škole, teda sú lepšie sociálne integrovaní, vtedy je menšia pravdepodobnosť k agresívnemu správaniu a k spotrebe pornografického materiálu (13).

U univerzitných študentov, ktorí boli vystavení 5 hodinám pozerania jasne sexuálnych filmov počas 6 týždňov, bola väčšia pravdepodobnosť vyjadrovať zvýšenú necitlivosť a ľahostajnosť voči ženám, ako aj zľahčovanie znásilnenia ako kriminálneho činu v porovnaní s kontrolnou skupinou. Zo sexuálnych obsahov v médiách sa teda ľudia okrem iného pravdepodobne učia aj vzorom sexuálne agresívneho správania (19).

Je vysoko pravdepodobné, že podobné súvislosti existujú aj u adolescentov. Predovšetkým vysoká frekvencia násilných zobrazení je spojená so sexuálne agresívnym postojom a správaním. Tieto formy zobrazenia sexuálneho správania môžu byť tiež zdrojom emočných porúch u adolescentov, najmä pri nechcenej a nečakanej expozícii (7).

Záver

Sledovanie sexu v masmédiách, a najmä na internete, môže u adolescentov prispieť k identifikácii s ponúkanými heterogénnymi vzormi sexuálneho

správania a zároveň urýchliť sexuálnu iniciáciu, teda zasiahnuť do psychosexuálneho vývinu a tiež osobnostného vývinu. Expozícia pornografickému materiálu často súvisí s nižšou väzbou adolescenta na rodinu, priateľov, s horšou sociálnou integráciou. Internetom navázané kontakty sú vo väčšine prípadov neplnohodnotnou náhradou vzťahov v bežnom živote. Vážnym negatívnym dôsledkom bývajú rozličné psychopatologické prejavy psychotraumatizácie. Skúmali sa súvislosti s depresívnou symptomatikou a tiež s poruchami správania pri tejto expozícii. Vystavovanie sa pornografii môže viesť k agresívnym vzorom správania a k nižšej spokojnosti so sexuálnym životom.

V súčasnej dobe, keď „internetizácia“ je jednou z priorit Európskej únie nemožno zjednodušene hovoriť len o negatívnych dôsledkoch jeho využívania. Väčšina detí (70–80%) prezerá stránky bez sexuálneho obsahu (16). Masmédia môžu ovplyvňovať psychosexuálny vývin aj pozitívnym spôsobom, zaraďovaním programov o sexuálnej výchove, plánovanom rodičovstve atď. Podobne aj internet je zdrojom informácií o sexe pre mladých, ktorých rodičia považujú túto tému za tabu. Rovnako poskytuje aj možnosť anonymne vyhľadať pomoc pri riešení problémov na stránkach niektorých psychiatrických ambulancií a organizácií. U jednotlivcov sociálne neistých, hanblivých, s nízkou sebadôverou môže „chat“

internet vďaka svojej anonymite napomôcť k tomu, aby takýto adolescent prostredníctvom tejto komunikácie nadväzoval sociálne kontakty, nedostal sa do sociálnej izolácie a naučil sa prejavovať svoje názory a následne v rámci skupinových stretnutí mohol rozvíjať vzťahy nielen virtuálne.

Redukcia sexuálneho obsahu v masmédiách, zriedkavejšia expozícia adolescentov či detí tomuto obsahu, ako aj častejšie odkazy a zobrazenia možných negatívnych dôsledkov sexuálnej aktivity môžu byť prevenciou predčasným, nevhodným a rizikovým sexuálnym aktivitám. Rodičia by mali redukovat sledovanie sexuálne explicitného materiálu ich deťmi a zároveň vytvárať priestor pre diskusiu o týchto témach. V procese adekvátnej sexuálnej výchovy detí a adolescentov sú okrem rodiny a školy nemejne významní zdravotníckí pracovníci. Potenciálnou alternatívou je aj zaraďovanie kvalitne spracovaných a ľahko dostupných tém sexuálnej výchovy práve na internete, ktoré by mohli zvýšiť porozumenie a akceptáciu vhodných vzorov sexuálneho správania u adolescentov.

doc. MUDr. Igor Ondrejka, PhD.

Psychiatrická klinika JLF UK a MFN

Kollárova 2, 036 59 Martin, Slovenská republika

e-mail: ondrejka@jfmed.uniba.sk

Literatúra

1. Baran SJ. Sex on TV and adolescent sexual self-image. *Journal of Broadcasting* 1976; 20/1: 61–68.
2. Boies SC, Cooper A, Osborne CS. Variations in internet-related problems and psychosocial functioning in online sexual activities: implications for social and sexual development of young adults. *Cyberpsychol Behav.* 2004; 7/2: 207–230.
3. Brown JD. Mass media influences on sexuality – Statistical Data Included. *Journal of Sex Research* 2002; 39/1: 42–45.
4. Buizzell T. The Effects of Sophistication, access and monitoring on use of pornography in three technological contexts. *Deviant Behavior* 2005; 26: 109–132.
5. CyberAtlas (2001). Search engines, browsers still confusing many web users. Retrieved August 25, 2001 from the World Wide Web: http://cyberatlas.internet.com/big_picture/traffic_patterns/article/0,,5931_588851,00.html.
6. Finkelhor D, Mitchell K, Wolak J. Online victimization: A report on the nation's youth. Washington, DC: National Center for Missing and Exploited Children. 2000.
7. Flood M, Hamilton C. Youth and Pornography in Australia Evidence on the extent of exposure and likely effects. The Australia Institute, Discussion Paper, Number 52, February 2003, ISSN 1322-5421.
8. Greenfield P M. Inadvertent Exposure to Pornography in the Internet: Implications for Peer to Peer file Sharing Networks for Child development and Families. *Applied Developmental Psychology* 2004; 25: 741–750.
9. Greeson LE, Williams RA. Social implications of music videos for youth: An analysis of the content and effects of MTV. *Youth & Society* 1986; 18: 177–189.
10. Hein K. Impact of mass media on adolescent sexual behavior: The chicken or the egg? *American Journal of Diseases in Children* 1980; 134: 133–134.
11. Kalof L. The effects of gender and music video imagery on sexual attitudes. *The Journal of Social Psychology* 1999; 139: 378–386.
12. Kunkel D, Cope K, Farinola W, Biely E, Rollin E, Donnerstein E. (1999). Sex on TE: A biennial report to the Kaiser Family Foundation, 2001. Menlo Park, CA: The Henry J. Kaiser Family Foundation.
13. Mesch GS. Youth Pornographic Consumption: How Similar and Different are from other Internet Users http://www.oii.ox.ac.uk/research/cybersafety/extensions/pdfs/papers/gustavo_mesch.pdf. Gustavo Mesch. Safety and security in a networked world conference : balancing cyber-rights and responsibilities, 2005.
14. Mitchell KJ, Finkelhor D, Wolak J. The Exposure of Youth to Unwanted Sexual Material on the Internet. *Youth and Society* 2003; 3/34: 330–358.
15. Peterson J, Moore K, Furstenberg F. Television viewing and early initiation of sexual intercourse. Is there a link? *Journal of Homosexuality* 1991; 21: 93–118.
16. Thornburgh D, Lin HS. Youth, Pornography and the Internet, Washington, D.C.: National Academies Press, 2002, p. 78.
17. Ward LM. Talking about sex: Common themes about sexuality in the prime-time television programs children and adolescents view most. *Journal of Youth and Adolescence* 1995; 24: 595–615.
18. Ybarra ML, Mitchell K J. Exposure to internet pornography among children and adolescents: a national survey. *Cyberpsychol Behav.* 2005, 8/5: 473–486.
19. Zillmann D. Influence of unrestrained access to erotica on adolescents' and young adults' dispositions toward sexuality. *Journal of Adolescent Health* 2000, 27/2: 41–45.